

TÓTH ÁGNES :

TELEPÍTÉSEK CSÁTALJA, GARA ÉS VASKÚT KÖZSÉGEKBEN
1945-1949 KÖZÖTT

Magyarország legújabbkori történelmének egyik legmegrázóbb, s talán máig legfájóbb időszakának azokat a telepítési akciókat tekintjük, amelyek a II. világháború befejezése előtt elkezdődtek, s egyes területeken 1949-ig elhúzódtak. Adósságaink ezen a területen is nagyok. A mielőbbi reális, ugyanakkor emberi vonatkozásaiban is árnyalt szembenézést éppen a lezajlott események mikéntje tenné szükségessé. A bukovinai szekélyek hazatelepítése, a sváb lakosság egy részének kitelepítése, a szlovák - magyar lakosságcsere keretében lezajlott telepítések, valamint a belső települések - telepítések befejeződésével ugyanis nem szűntek meg a konfliktus-helyzetek.

Az imént említett események, elsősorban olyan nemzetiségek lakta területeken zajlottak - Dunántúl, Észak-Bácska -, ahol az együttélő nemzetiségek, népcsoportok viszonya sem volt surlódásmentes. A sok esetben jogi háttér nélkül végrehajtott telepítések, a kényszerszülte megoldások, a technikai készülétlenség, a helyi és egyéni akciók, hatalmaskodások, csak tovább mélyítették a már meglévő ellenségeskedéseket, téves beidegződéseket, előítéleteket. S olyan nagy arányú átrendeződésekhez vezettek, amelyek következtében a lakosság nemzetiségi megoszlása teljesen megváltozott, de megváltozott a lakosság társadalmi, foglalkozási, életkor szerinti összetétele is./1/

Véleményünk szerint az eseményeknek, a megtörténteknek csak a minél reálisabb, s a lehetőségek szerinti legteljesebb ismerete segíthet hozzá a beidegződések, előítéletek levetkőzéséhez.

Dolgozatunkban arra vállalkozunk, hogy három észak-bácskai község - Csátalja, Gara és Vaskút - esetében megvizsgáljuk a II. világháború után lezajlott telepítéseket s azok gazdasági, társadalmi, politikai hatását az adott területen.

Tehát elsősorban a helyi társadalom nézőpontjából kívánjuk vizsgálni a történeteket, s az országban lezajló folyamatokat, eseményeket csak vázlatosan, a kölcsönhatások szempontjából érintenénk. Továbbá szeretnénk föl hívni a figyelmet azokra az általánosnak mondható tendenciákra, amelyek a telepítések gyakorlati megvalósításánál, nemcsak e három községben figyelhetők meg, de a vármegye főispánjának, alispánjának és a járási főjegyzőségek meglévő iratanyagának ismeretében - a többi csonka Bács-Bodrog vármegyei községekben is, ahol ki- és betelepítések sor kerültek.

A fent említett három község együvé kerülését továbbá nemcsak a földrajzi "összetartozás", az egy bokorban való elhelyezkedés indokolja, de még inkább az a tény, hogy a vármegye e három községében 1944 őszén - részben más lehetőségek híján - mintegy 1800-1900 bukovinai székely telepedett le, /2/ a Dél-Bácskából való menekülés után. E számos más vonatkozásban is magukon viselik ezek a községek azokat a sajátosságokat - pl. a Jugoszláviából menekültek és kiutasítottak hosszabb időre ezen a területen való meghúzódása; a dunántúli és Budapest környéki harcok elhúzódásával a megnövekvő orosz beszolgáltatási kötelezettségek terhe, a sebesültek ápolása stb. - , amelyek az egész csonka Bács-Bodrog vármegye helyzetét is jellemezték.

Részletesen nem kívánunk foglalkozni a kormány, s a pártok 1945 utáni állásfoglalásának alakulásával, változásával sem a nemzetiségi ügyeket, sem a ki- és betelepítéseket illetően.

Miután azonban azokra az anomáliákra minden egyes esetben rá kívánunk mutatni, melyek éppen az elvi állásfoglalások, a törvény adta lehetőségek és a gyakorlat között fennállottak; szükséges egy rövid, s jóllehet sok esetben sommásnak tűnő vázlatos áttekintést adnunk a pártok s a kormány állásfoglalásáról, változásairól.

Ezt megtennünk azért is nagyon fontos, mert az egyes községek előljáróságai a sváb lakossággal szemben, jogi fedezet nélkül alkalmazott, hátrányos megkülönböztetéseiket alispáni, főispáni, vagy belügyminiszteri utasításra hajtották végre.

Az esetek nagy részében tehát nem helyi túlkapásokról volt szó.

Előre kell bocsátanunk, hogy mindhárom községben igazán csak 1945 tavaszától tudjuk végigkísérni a történeteket, mert a korábbi időszakra - 1944 őszére és 1945 első hónapjaira - vonatkozó iratanyag nagyon hiányos. Különösen Vaskút község-iratanyagában vannak óriási hiátusok, egészen 1950-ig. Igen fontos lenne még dolgozatunkat az Áttelepítési Kormánybiztoság és a Népgondozó Hivatal anyagával is kiegészíteni, mert az lehetőséget adhatna az események árnyaltabb és teljesebb, s ezáltal valóságosabb megítélésére.

A háború befejezésekor az egyik legfontosabb feladat a nemzetiségi kérdés mielőbbi, megnyugtató rendezése volt. A pártok állásfoglalását, s annak változásait nincs módunk most végig követni, de annyi bizonyos, hogy a háború befejezésekor, nemzetiségi ügyekben meglehetősen készületlenek, tanácstalanok voltak, s későbbiekben pedig nagymértékben befolyásolta őket a belpolitikai erőviszonyok alakulása, valamint a szlovák-magyar lakosságcsere gyakorlati lebonyolításának elérhető közelségbe kerülő kényszere. /3/ A pártok végső állásfoglalásait a magyarországi német nemzetiséggel kapcsolatban talán legrövidebben, s legsommásabban Bibó István szavaival foglalhatnánk össze: "a pontos állásfoglalása a pártoknak /a kitelepítéssel kapcsolatban - szerz./ az volt, hogy a kommunista párt teljes súlyával fellepett emellett, azt támogatta a parasztpárt; a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt, különös tekintettel nagy számú sváb választóra, inkább fékezni igyekeztek."

A kormány állásfoglalásain, s a kiadott rendeleteken végigtekintve, megint csak azt hangsúlyozhatjuk, hogy nem volt egy kész nemzetiségi programjavaslata, hisz a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja egyáltalán nem szólt az ország nemzetiségi kérdéséről, az itt élő nemzetiségekről.

A magyarországi német nemzetiségű lakosságot tekintve: először az 1945. január 20-án megkötött fegyverszüneti szerződés szól a háborús bűnösök, tehát a Volksbund vezetők megbüntetéséről, s ezt bővíti a Földreform törvény, amely kimondja:

"teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül el kell kobozni a hazaárulók, nyilas nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezetők, a Volksbund-tagok, továbbá a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait." A Népgondozó Hivatal felállításával 1945 júliusában a sváb kérdés megoldottnak látszott. A kibocsátott 3820/1945.M.E.sz. törvény /6/ nagyon szigorúan szabályozta azt, ugyanakkor azonban megszüntette az internálásokat, tehát mindenképpen jogbiztosítékot jelentett, valamint számos enyhítést tartalmazott a családtagokra vonatkozóan.

A magyar kormány - mint ahogyan ez a törvény is bizonyítja - elzárkózott a kollektív felelősségre vonás elvének alkalmazásától, s ezt az állásfoglalását 1945 augusztusáig, a potsdami értekezletig többször is hangsúlyozta. 1945 augusztusában állt be érezhető változás a kormány magatartásában, amikor is nyilvánosságra került a nagyhatalmak potsdami értekezletének állásfoglalása: "A három kormány minden vonatkozásában megvizsgálva a kérdést elismeri, hogy a Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt német lakosságnak, vagy egy részének Németországba történő áttelepítésére vonatkozólag intézkedéseket kell foganatosítani." /7/ A nagyhatalmak nem mondták ugyan ki a kollektív bűnösség elvének alkalmazását, de ezzel a megfogalmazással lehetőséget adtak az egyes kormányoknak az ily módon való értelmezésére.

Ez után született meg az 1945. december 29-én kiadott 12.330/1945. M.E.sz. kormányrendelet, melynek értelmében "Németországba köteles áttelepülni az a magyar állampolgár, aki a legutolsó népszámlálási összeírás alkalmával német nemzetiségűnek vagy anyanyelvűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak, vagy valamely fegyveres német alakulatnak /SS/ tagja volt." /8/

A Kormány tehát feladta korábbi véleményét. Az Egyesült Államok kormánya a rendelet megjelenése után jegyzékben tiltakozott a rendelet bevezetőjének megfogalmazása ellen, mert abból az derül ki, hogy a Németországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság akarata lett volna a kitelepítés. Vorosilov hason-

lóan nyilatkozott. Gyöngyösi János külügyminiszter jegyzékben igazolta vissza a fenti észrevételeket: "a Magyar Kormány tudomással birt az Amerikai Egyesült Államok kormányainak kollektív felelősségre vonást elítélő felfogásáról." /9/

A front elhaladtával csonka Bács-Bodrog vármegye területén a legfontosabb feladat a közigazgatás mielőbbi újjászervezése volt, hogy az élet újraindulásának feltételei biztosíthatassanak. Az újjászerveződő közigazgatási apparátusnak azonban az első perctől kezdve olyan problémák megoldásával kellett szembenéznie, amelyre nem volt felkészülve, és amelynek megoldásához megfelelő eszközzel sem rendelkezett. Természetesen ez abból is adódott, hogy a közigazgatás a háború előtti minta szerint szerveződött újjá. Struktúrájában tehát egyáltalán nem, de tulajdonképpen személyi összetételekben sem volt új, így a gyökeresen megváltozott körülménynek nemigen tudott megfelelni.

A Malinovszkij marsall által vezetett II. Ukrán Front katonái nagyobb ellenállás nélkül foglalták el a Duna-Tisza között. A szovjet csapatok előrenyomulása viszonylag akadálytalanul történt, s így 1944 októberében egész Észak-Bácska felszabadult. /10/ A szovjet csapatok bevonulása után általánossá vált a svábok internálása, munkatáborokba hurcolása. S ez a tendencia 1945 január-februárjában csak felerősödött. /11/

A Magyarországon lakó német nemzetiség ilyen módon való megbüntetése a magyar közigazgatási szervektől - legalábbis a helyiektől - teljesen függetlenül zajlott. A községek jegyzőinek jelentése szerint Garáról 400 munkaképes férfit és nőt vittek el a Szovjetunióba, Vaskútról pedig 120 embert. /12/ Reile Géza Vaskút főjegyzője jelentésében még hozzáteszi: "...ezek közül 80 sohase volt tagja a bundnak." /13/

A községi előljáróságok 1945 nyarán kelt jelentéseikben némi rezignációval jegyzik meg, hogy nincs módjuk ezeknek az embereknek a fölvaltására, hazahozatalára. Sok esetben hollétükről sincs tudomásuk. /14/

Tudnunk kell azonban, hogy 1945 júliusáig - amikor is a 3820/1945. sz. M.E. törvény /15/ a Népgondozó Hivatal hatáskörébe utalja a sváb kérdés megoldását /mint ahogyan utaltunk

is rá/ - nem volt törvényes lehetőség arra, hogy a magyarországi német nemzetiséggel szemben diszkriminációs intézkedéseket jogánatosítsanak. S ez a rendelet sem tette lehetővé a kollektív felelősségre vonás elvének alkalmazását.

1944 őszétől, az eszmélő vármegye nagy gondja, a Bácskából menekülő székelyek - akik gyakorlatilag a fronttal egyidőben érkeztek - ellátása. Ez kezdetben közadományokból történt. A későbbiekben a letelepülők a betakarítási munkáknál segédkeztek, ezzel biztosítva megélhetésüket. A községek előljáróságai pedig az elhagyott tanyákat, és lakóházakat bocsátották rendelkezésükre. /16/ A menekülő székelyek csak egy töredéke maradt a megyében, nagyobb részük Tolnában és Baranyában próbálta meg a letelepedést.

1945 januárjában belügyminiszteri utasítás rendelkezik arról, hogy a Topolya melletti internáló táborban összegyűjtött 1400 bukovinai székely család - mintegy 8000 főből álló csoport - elhelyezéséről Bács-Bodrog vármegye főispánja gondoskodjék. /17/ A belügyminiszteri rendelkezés értelmében ezen csoportból 500 főt Gara községbe, /18/ a többieket pedig Kisszállás községbe kell áttelepíteni. Ennek az utasításnak a végrehajtására azonban nem került sor.

Ugyanakkor, a belügyminiszteri utasítással csaknem egyidőben, a jugoszláv hatóságok - 1945 februárjában - , a Jugoszláviában maradt székely telepéseket egyszerűen kiutasították az országból. A menekülő székely telepések Bácsalmás, Bácsborsód és Katymár községekben húzták meg magukat. /19/ Az ő ellátásuk és elhelyezésük azonban már minden eddigieket felülmúló komoly gondokat okozott a megyének. /20/ Fokozta a közellátási gondokat az is, hogy ezzel egyidőben a jugoszláv hatóságok tömegével utasítják ki az ottani magyar őslakosságot is, akik nagy része szintén a "csonka Bácskában lévő hozzátartozóinál keres menedéket." /21/

A vármegye közellátási kormánybiztosa 1945 áprilisában a következőképpen rendelkezik: "A vármegye főispánja a minisztériumtól olyan utasítást kapott, hogy a vármegye területére áttett magyar menekülteket a csonka vármegye németek által lakott községeibe kell elhelyezni akként, hogy szükség ese-

tén a községbeli német lakosságot a menekültek elhelyezéséhez szükséges épületekről, lakóházakról más épületekbe, illetve lakóházakba kell elhelyezni. A menekültek elhelyezése céljára német lakosságtól használatra bútorok, ágynemük is igénybevehetők a szükséges mértékben." /22/

Az iratanyag hiányossága miatt nem tudjuk a Nemzeti Bizottságok megalakulásának pontos dátumát. Tény azonban, hogy 1945 január-februárjában már aktívan részt vettek a községek igazgatásában, és a legkülönbözőbb kérdésekben nyilvánítottak véleményt - pl. az orosz beszolgáltatási kötelezettségek, a földek megművelése, vagy az újjá alakuló községi közigazgatás személyi feltételének kérdésében./23/

Elmondható továbbá, hogy a Nemzeti Bizottságok véleményei, határozatai -legalábbis e három község esetében - általában árnyaltabb, a végletektől mentesebbek voltak, mint a többi népi szervé, így pl. a Termelési Bizottságoké, vagy a Földigénylő Bizottságoké. Erre azonban a dolgozat további részében - az események, s az egyes kérdésekben elfoglalt vélemények ismertetésekor - még ki fogunk térni.

Mindhárom helyen, az 1945 márciusában kiadott Földreformrendelet az igazi nagy változások elindítója. A rendelet megjelenése után rövid időn belül, március végén és április legelején megalakultak a Földigénylő Bizottságok. /24/ Csátalja községben a FIB elnöke előbb Magdoli Gergely, majd Tusa Ambros lett, mindketten székely telepések. Munkájukra a későbbiekben sok panasz, bejelentés érkezett a Megyei Földbirtokrendező Tanácshoz, de leváltásukra nem került sor.

Az egyes községekben, a Földreformmal kapcsolatos munkák első mérlegét 1945 júniusában, főispáni kérésre készítették el az előljáróságok. E szerint a községekben jelentősen megcsappant a tavalyi vetésterületek nagysága. Csátalján a legnagyobb mértékű a visszaesés, mert itt a tavalyinak csak 25%-a a bevetett terület nagysága, míg a másik két helyen 70-75 %. /25/ Csátalján a terület ilyen nagyarányú csökkenéséhez az is hozzájárulhatott, hogy itt kezdettől fogva éles ellentét volt a község lakosai és a székely telepések között.

"A székelyeket a község látta el ingyen élelemmel, míg most a volksbundisták tartják el őket... A község előljáró-

sága panaszkodik a székelyekre, nem hajlandók dolgozni, úgy-hogy állandóan éleződik a helyzet a székelyek és a helybeli svábok között. Vitéz Somoskői József volt telepfelügyelő lenne a községi vezetőség nézete szerint alkalmas, aki az el-lentéteket a székelyek munkába állításával kiküszöbölheti. Őt azonban a székelyek nem szívelik." /26/ A félreértések elke-rülése végett itt szeretnénk leszögezni: tisztában vagyunk azzal, hogy itt - s a Dunántúlon is - letelepedni kívánó székely népcsoport igen nehéz, s kiszolgáltatott helyzetben volt. Emberileg kívánatos, állampolgárként pedig minimális biztosíték lett volna számukra, ha annyi hányódás után mi-előbb anyagi és létbiztonságot kaptak volna. Nem az ő hibá-juk volt, hogy nem így történt s az sem, hogy egy másik, ki-sebbségben lévő népcsoport rovására érvényesíthették csak ké-réseiket, létezésükhöz szükséges igényeiket.

Az elkövetett személyes hibák, visszaélések felett azon-ban - már csak tény mivoltuk miatt sem - , éppen az ő érde-kükben nem hunyhatunk szemet. Csátalján sok mód nyílt a kivételezésre, a részrehajlásra a földosztásnál, a kiűrtett sváb házak juttatásánál azáltal, hogy a FIB elnöke székely te-lepes volt. A visszaélések a kitelepítések tényleges megkezdő-désekor tovább szaporodtak.

A főispán, Bács-Bodrog vármegye mezőgazdasági helyzetér-ről, 1945. június 1-én kelt jelentésében a következő adatokat találhatjuk /27/

	CSÁTALJA	GARA	VASKÚT
Földigénylők száma	187	416	278
Elkobzott és kiosz-tott területek nagy-sága	1758 kat.h.	3500 kat.h.	3700 kat.h.

Garán és Vaskúton elsősorban a bunyevácokat elégítették ki, majd a székelyeket /Gara: 190 székely, Vaskút: 139 szé-kely/, míg Csátalján - a jelentés szerint - , az összes föld-igénylő székely telepes volt. A juttatási átlag 8 hold.

A földosztás azonban korántsem tekinthető befejezettnek. Az ország sváb lakta területén ez a kitelepítések lezárásáig is elhúzódott, hiszen az új tulajdonosok birtokba iktatása az esetek túlnyomó többségében csak a kitelepítés után történe-

tett meg. Addig azonban - az egyes telepés csoportok mozgásával, költözködésével párhuzamosan - napirenden voltak a visszavonások, újabb juttatások.

Annak a megállapításnak az érzékeltetése és bizonyítása, hogy az egyes községekben milyen óriási volt a fluktuáció, úgy a legmegragadhatóbb, ha az 1941-es lakossági és nemzeti-ségi adatokat /28/ összehasonlítjuk a későbbiekkel. Véleményünk szerint ezt még akkor is érdemes megtenni, ha a rendelkezésünkre álló adatok sok esetben hiányosak vagy ellentmondásosak.

Az 1945 júniusában íródott alispáni kimutatás adatai - amelyek összegyűjtését Bóné Gyula menekültügyi miniszteri biztos utasítására végeztetett el az alispán - meglehetősen átmeneti, folyamatosan változó állapotokat tükröznek./29/ A rendelkezésünkre álló adatok összevetése azonban, bármennyire is csak nagyjában és egészében használhatóak, semmiképp nem nevezhetők hasznátalannak. Egyrészt mert a végbement folyamatok mégis csak valamilyen mértékben érzékelhetők általuk, másrészt mert az adatok ellentmondásossága, az adatszolgáltatás egyéb területein is tapasztalható ingadozásokra, az egy-séges szempontok hiányára mutatnak rá.

	CSÁTALJA		GARA		VASKÚT	
	1941	1945	1941	1945	1941	1945
A község lakossainak száma	2758	2759	4473	5184	4705	4707
magyar	312	nincs adat	716	662	638	nincs adat
német	2415	1747	2709	2561	3846	4195
szlovák	2	nincs adat	-	-	1	nincs adat
horvát	28	nincs adat	1047	1161	218	nincs adat
egyéb	1	nincs adat	-	864 jugosz- láviai magyar	2	nincs adat

Az alispáni jelentés beszámol arról is, hogy Csátalja és Gara községekben már nem tudnak elhelyezni több telepes családot, s nincs kiosztható földterület sem. Vaskúton össze-telepítéssel 98 család lenne elhelyezhető, de már itt is kiosztottak minden rendelkezésre álló földet. A tényeket, s a község előljáróságának azon kérését, hogy addig, amíg a sváb lakosság kitelepítése nem történik meg, ne telepítsenek újabb családokat a községbe, a telepítő szervek aligha vették figyelembe, mert még 1945-ben a következő telepítések történtek.

Csátaljára betelepítettek 1945 május-júniusában 80 délvidéki és 76 gyomai családot. /31/

Garára 1945 júliusában 105 gyomai család érkezik, akiknek ellátására csak a németek összetelepítésével kerülhetett sor. /32/ A német lakosság kitelepítésének megkezdődése azonban jó ideig még váratott magára, így a júliusban 3 havi élelemmel a Népgondozó Hivatal által kitelepített svábok, még 1946 júliusában is a községben vannak. /33/

Vaskút községre vonatkozóan nincsenek pontos adataink, a tendenciát azonban - meggyőződésünk szerint - , jól érzékelteti a főjegyző által 1946. május 1-én írt jelentés. "Vaskút község lakossága 1945. év január hó 1-től a mai napig több mint kettőezer lélekszámmal szaporodott. Ezen szaporodás a telepítési akciónak tudható be. Községem lakosságának 40 %-a volksbundnak tagja volt, kik ingatlan vagyont a telepeseknek juttattuk. ...Legnagyobb problémáink akkor merültek föl, amikor az új telepesek megérkeztek, de a volksbundistákat a községből nem távolították el, minek következtében állandó surlódások vannak a telepesek és a bundisták között és csak nagy nehézségek árán sikerül a rendet fenntartani. A lakosság hangulata, kivéve a késő ősszel, illetve a télen érkezett telepeseket, kielégítő. ...Az előljáróság pillanatnyi nagy problémája, hogy a telepesek egymás közti ellentétét elsímítsa. Községemben hét helyről, különböző vidékekről úgymint Délvidék, székelyek, csángók, Mezőtúr, Sarkád, Baja, Bármonostorról jöttek telepesek. Különböző vidékek, különböző szokások ellentétet szültek, úgy hogy sok

esetben egymással a csoportok torzszalkodnak. Tisztelettel kérem méltóztassék odahatni, hogy amennyiben a svábság kitelepítése megkezdődik, hogy azok helyébe egyhelyről, egyfajta népet telepítsenek. ...A jóvátételi szállítás óriási teherként nehezedik a községemen. Nem veszik kellőképpen figyelembe, hogy ma már nem a régi gazdag sváb lakosságú Vaskút, hanem lakosságának 40 %-a telepes, 20 %-a szegény bunyevác illetve magyar." /34/

A fönti adatok bármennyire is nem bírnak teljességgel, a tendenciákat jól tükrözik. Ezekben a községekben - de a legtöbb észak-bácskai községben is - rövid idő alatt jelentős változások zajlottak le a lakosság létszáma, s társadalmi összetétele tekintetében, még a sváb lakosság kitelepítése előtt.

Ezeknek a községeknek még módjuk sem volt a háború utáni ocsúdásra, amikor a spontán telepítésekkel érkezők - a székelyek, s a délvidéki menekültek ellátása és elhelyezése már nagy teherként jelentett számukra. A Népgondozó Hivatal pedig azáltal, hogy figyelmen kívül hagyta e terület teherbírását, anyagi lehetőségeit, szinte megoldatlan helyzet elé állította a községek közigazgatását. Hiszen anyagi és technikai eszközök híján kellett a legszükségesebb gyakorlati feladataiknak is eleget tenni. Arra azonban végképp nem volt módjuk, lehetőségük, idejük, hogy a különböző területekről érkező, különböző kultúrával rendelkező telepeseket összefogják, segítsék beilleszkedésüket. A telepések részéről pedig általában hiányzik az az akarás, cselekvőkészség, ami lehetővé tette volna mielőbbi beilleszkedésüket, s akiket sok esetben csak a remélt anyagi javak csábítottak el régi lakhelyükről. Követeléseikből, a községi elöljárósággal szemben támasztott igényeikből az is kiderült, hogy mennyire eltérő tájékoztatást kaptak feladatukról, itteni életük lehetőségeiről.

A szervezetlenség, átgondolatlanság, kapkodás, mindenki-ből elégedetlenséget, elkeseredést váltott ki.

A sváb lakosság kitelepítésének gyakorlati előkészítése mindhárom községben 1946 nyarán kezdődött el. Már a tavasz és a nyár folyamán megfigyelhető a különböző népi szervezetek aktivizálódása, ami sok esetben nincs összhangban, és helyi presztizs-okok is közrejátszanak bizonyos kérdések megítélésében.

Ismételten Csátalján figyelhető meg komolyabb ellentét a Nemzeti Bizottság és a Földigénylő Bizottság között, ami elsősorban abból ered, hogy a székely népcsoport, a lehetőségekre való tekintet nélkül mindenképpen érvényesíteni akarta érdekeit, elsősorban a Földigénylő Bizottságon keresztül.

Máté Antal községi esküdt, székely telepes, összehívta a község telepeseit /székelyeket, délvidékieket és gyomaiakat/, s a németeket igazoló ún. járási hármass bizottság munkája ellen hangolta őket, mondván: "nem csinálnak bundistákat, hanem védik azokat." /35/

"A hármass bizottság megállapította, hogy tárgyilagos és igazságos a bizottság és a véleményező tagok működése, mégis a kedélyek lecsillapítására másik két tagot küldött be, akik egy napi tárgyalás eredményeként sem csináltak bundistákat, hanem szintén tárgyilagos határozatot hoztak." /36/ Tulajdonképpen ennek az ügynek a folytatása a Nemzeti Bizottság ama kérése, amelyet 1946. május 5-én kelt átiratában hoz a Földigénylő Bizottság tudomására. E szerint: A Nemzeti Bizottság ellenőrző tisztet kíván teljesíteni a 3820/1945. M.E.sz. rendelet /37/ alapján az igazoló bizottság által volksbundista tagnak, vagy vezetőnek nyilvánított egyének ingóságainak leltározásánál, hogy a zár alá vett vagyontárgyak, a rendelet előírása szerint kerüljenek leltárba. A Nemzeti Bizottság mindezzel azt akarja elkerülni, hogy a későbbiekben a Földigénylő Bizottság szabálytalanságai miatt, a községi elöljáróságot, vagy a Nemzeti Bizottságot felelősségre vonhassák. /38/

A Földigénylő Bizottság 1946. május 10-én tartott ülésén természetesen visszautasította a Nemzeti Bizottság kérését, s kifejezésre juttatta, hogy csak abban az esetben hajlandó a Nemzeti Bizottsággal való együttműködésre, ha a Megyei Földbirtokrendező Tanács és a Népgondozó Hivatal egyetértően ilyen rendeletet ad ki. /39/

Csátalján a két népi bizottság között fennálló ellentét mögött az is meghúzódik, hogy a Nemzeti Bizottság tagjai főként őslakosok voltak, míg a Földigénylő Bizottságban elsősorban az ideérkező telepések kerültek be. A Nemzeti Bizottság állásfoglalásaiban, a helyi lakosok érdekképviselőként túl érzékelhető az is, hogy számoltak az adott viszonyokkal, lehetőségekkel, s döntéseik következményeivel.

Ezzel, s nyilván a több száz éves együttélés tapasztalataival magyarázható, hogy a német nemzetiségű lakossággal szemben is sokkal óvatosabban, körültekintőbben kívántak eljárni. Míg a Földigénylő Bizottság keménységét, követelőzését az is motiválta, hogy a nincstelen telepéseknek csak és kizárólag a sváb lakosság rovására volt lehetőségük házhoz, földhöz jutni.

A leltározáskor, illetve a vagyontárgyak kiadásakor merültek fel ellentétek a községi előljáróság és a Földigénylő Bizottság között Garán is. Zakar Ferenc főjegyző 1946 júliusában azon településre kötelezett svábok érdekében emelt szót, akiket még 1945 júliusában tettek ki három havi élelemmel a házaikból, s most a kitelepítés alkalmával a községi előljáróságok zaklatták a holmik kiadása végett, amit akkor a Földigénylő Bizottság leltározott.

A főjegyző a 70.010/1946. BM.sz. rendelet III/14 §-ra hivatkozott /40/ - miszerint az áttelepülésre kötelezettek 100 kg podgyászt vihettek magukkal -, továbbá a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tevékenységét említette meg, amikor is a német lakosság Németországba történő áttelepítésével a vonatkozó nemzetközi egyezmények betartását ellenőrzi: kérte a Földigénylő Bizottságot a vagyontárgyak kiadására. /41/

Ezeknek az eseteknek a számbavétele azért is fontos, mert a helyi visznyokon túl arról is képet alkothatnak, hogy az egyes népi bizottságok tevékenysége - az egységes jogi szabályozottság ellenére - , mennyire eltérő az egyes területeken még 1946 nyarán is, s fényt vet arra is, hogy pl. a Nemzeti Bizottságok milyen mértékben maradtak meg a közvetlen demokráciát gyakorló, ellenőrző funkciót is betöltő népi szervezeteknek.

A német nemzetiségű lakosok igazolására hivatott azon járási bizottság, amelyhez a fenti községek is tartoztak, 1945. október 1-én kezdte meg működését Vaskúton, majd Garán folytatta munkáját. /42/ Csátalján csak 1946 májusában kezdte meg tevékenységét, s hamarosan, május 18-án a Kitelepítési Oszlopnak a megyébe történt megérkezésével a bizottság megszüntette működését. /43/

Itt ki kell térnünk röviden az Áttelepítési Kormánybizottság működésére, szervezeti felépítésére, hatáskörének változására. Hangsúlyozni szeretnénk azonban ismereteink hiányosságát. A rendelkezéseinkre álló források, iratok, feldolgozások alapján csak a következőket állapíthatjuk meg.

A különböző telepítések lebonyolítása 1945 közepétől a következő év derekáig a Népgondozó Hivatal hatáskörébe tartozott. /44/ A Minisztertanács 1946. július 10-i határozata alapján kezdte meg működését az Áttelepítési Kormánybiztos. Feladata a küszöbön álló magyar-csehszlovák lakosságcsere végrehajtásának előkészítése, majd pedig lebonyolítása volt.

A német nemzetiség kitelepítését a belügyminiszter közvetlen alárendeltjeként a Kitelepítési vagy Áttelepítési Oszlopok végezték.

A szóhasználat az iratokban különböző. Bács-Bodrog vármegyében, Baja székhellyel működött Kitelepítési Oszlop. A tényleges kitelepítési munkálatokat a mozgó csoportok végezték pl. Vagyonösszeíró, Mentésítő, Vagonirozó stb.

Az 1947. március 27-i Minisztertanács úgy határozott, hogy a csehszlovákiai magyarok letelepítését a svábok össze-telepítése útján kell megoldani. Ennek következtében a csehszlovák-magyar lakosságcsere és a svábok kitelepítésének gyakorlati lebonyolítása is összefonódott. Szükségessé vált egy egységes szerv létrehozása, melyet Jócsik Lajos Áttelepítési Kormánybiztos szervezett meg. A sváb kitelepítő csoportok szervezeti felépítése tulajdonképpen továbbra se változott, mert az eddigiek szerinti mozgó csoportokként működtek.

Egy-egy csoport személyi szükségletét 10 főben határozták meg, s három újabb mozgó kirendeltséget szerveztek. /45/

A kitelepítési miniszteri biztosnak a megyébe érkezésével a kitelepítéssel kapcsolatos eddigi hírek realizálódni látszottak, s ennek hatására a földmunkálatok - úgy a földhözjuttatások, mint a földek megművelése - megtorpantak. A kitelepítéssel számoló németek a mezőgazdasági munkákat abba hagyták, a székely népcsoport körében pedig - Bónis vaskúti tanító elképzelése és szervezkedése nyomán - , újra elterjedt a Dunántúlra való áttelepedés, vagy a Bácskában létrehozandó székely tömb lehetőségének híre. /46/

Itt szeretném föl hívni a figyelmet arra a jelenségre is, ami tulajdonképpen a főlzabadulás óta érezteti hatását ezen a területen, de ekkor - a sváb kitelepítések gyakorlati előkészítésekor és végrehajtáskor - újra fölerősödik, s törekvéseiben erőteljesebben a nemzetiségi színezet nyert teret.

"Mint már előbbi jelentésemben is kitértem, surlódások a pártok között csak a sváb lakta községekben van. A szlávtság nagy része a kommunista párt tagja. Azonban tevékenységét ott nem annyira a kommunista eszmék kifejtésére, mint inkább nemzetiségi, mondhatni sovíniszta céljai elérésére fordítja. A legutóbbi délszláv összeírások során törvényhatóságom egész területén számuk pontosan 6478 fő. Ezek közül horvát 89, bunyevác 6046, szlovén 25, szerb 318 anyanyelvű és ezeknek is csak igen kis hányada vallotta magát nyíltan délszláv nemzetiségűnek, ugyanakkor pedig a községi elöljáróságokban és népi szervezetekben túlsúlyra törekszenek. Így Bácsalmás, Gara, Katy-már, Hercegszántó községekben fejtenek ki tevékenységet Jugoszláviához való csatolásuk érdekében..." - írta az alispán 1946. május 15-én kelt jelentésében. /47/

A Kitelepítési Oszlop egyes csoportjai munkájukat - a községi elöljáróságok munkájának igénybevételével - összehangoltan és rövid idő alatt végezték el. Megítélésünk szerint tulságosan is rövid idő alatt, hisz az egyes csoportok - Összefűző, Leltározó, Mentésítő, Vagonírozó, Nyomozó, Ingóösszeszedő - csak néhány napig - van ahol csk 2-3, de maximum 8-10 napig -, tartózkodtak az egyes községekben.

Így érdemi, körültekintő munkavégzésről sok esetben aligha lehetett szó, s így fordulhatott elő az is, hogy számtalan

esetben a mentesítési kérvényük elbírálását várók ingóságait a Leltározó és Vagonírozó csoport már összszedte és elszállította, még a kérelem elbírálása előtt.

A három község közül a leghosszabb ideig - 6 hónapig - Gara községben húzódott el a kitelepítések előkészítése és végrehajtása. Ide 1946. június 17-én érkeztek a svábokat összeíró, s Mentésítő Bizottság emberei. /48/ A IV. sz. Áttelepítési Miniszteri Bizottság Nyomozó csoportja pedig 1946. június 18-án a községet a kitelepítés időtartamára lezárta, s szesztilalmat rendelt el. /49/ A dobolási könyv tanúsága szerint a mentesítő kérelmeket június 20-tól június 22-én reggel 10 óráig lehetett leadni. /50/ Tekintettel azonban arra, hogy a kitelepítés további munkálatai késtek, az aratás érdekében június 30-án a miniszteri biztos rendelkezésére a községből való kilépési zárlatot megszüntették. /51/ A község vezetőjegyzőjének jelentése arról számol be, hogy 1946. augusztus 15-re fejeződtek be a kitelepítéssel kapcsolatos munkálatok, s a kitelepítendőket utasították, hogy október 31-én reggel 7 órára bevagonírozáshoz készen álljanak. /51/ 1946. október 29-én este 7 órakor azonban, a miniszteri kormánybiztos utasítására, a kitelepítést - rövid időre - leállították. Indoklás: az ausztriai szénhiány miatt a szerelvények nem indulhatnak el. A községben azonban közhírré tették, hogy a kitelepülők bármely pillanatban álljanak készen az azonnali indulásra. /53/ A kitelepítésre végül is 1946. november 8-án, valamint november 22-én került sor. A két csoporttal összesen 990 személy lett Németországba áttelepítve, ezek közül 491 férfi és 499 nő. A második csoportot igás fogatokkal Csátaljára szállították, s vagonírozásuk ott történt meg. /54/

Az utólagos orvosi vizsgálatok alapján, december 9-én még 3 férfi és 4 nő lett a vaskúti transzporttal áttelepítve, továbbá visszamaradt még 150 család, akik ideiglenesen mentesítve lettek: az oroszországi deportáltak és családtagjaik, akiket a tervek szerint a visszaérkezésük után telepítenek ki. /55/

A kitelepítéssel kapcsolatos munkálatok alighogy elkezdődtek, amikor 1946. júliusában újabb 73 családot telepítettek a községbe, Karcag, Rakamaz és Szatmár megye községeiből. /56/

Ezek a nincstelenség, lerongyolódott családok tehát akkor érkeztek, amikor még közel 4 hónapig itt élnek azok a svábok is, akiknek házáat nekik ígérték. 1946-ban az aratás korán befejeződött, így az aratási munkálatokban sem vettek részt. "Nevezetteknek a sok ígéretből nem jutott semmi. Így most a legnagyobb nyomorban vannak. Ha a község ki is adná az élelmiszerjegyeket, nincs pénzük a lisztet kiváltani. Eddig a földalapról lettek kielégítve, de a vetőmag szükséglet, az eddigi készleteket teljesen kimerítette. Jelenleg munkakínálat nincs. Hozzávetőlegesen 100 család van munka és kereset nélkül," - írja Sugár Károly jegyző helyzetjelentésében.

Vaskút községben is 1946 júniusában kezdődött el a német lakosság kitelepítésének előkészítése. Bár erre vonatkozóan pontos adataink nincsenek, valószínűsíthető, hogy Gáráról közvetlenül ide érkeztek az Áttelepítési Miniszteri Biztos egyes csoportjai.

Reile Géza jegyző 1946. július 14-én kelt helyzetjelentése szerint: "A kitelepítés alá esők névjegyzékének kifüggesztése és ezzel kapcsolatosan a mentesítési kérelmek benyújtása megtörtént. A lakosság nyugodtan várja a bizottság döntését. ...A kitelepítés alá kerülő németek gabonáit a Földigénylő Bizottság felügyelete mellett hordták össze s ugyancsak a Földigénylő Bizottság tárolja ezen gabonákat is!./57/

1946 nyarán Vaskúton is megfigyelhető a Nemzeti Bizottság aktivitásának fokozódása, hiszen június-július folyamán több listát, kimutatást is készítenek a magyar hű németekről, a mentesítésre javasoltakról, vagy éppen a kitelepítendőkről./58/

Ez a fokozódó aktivitás, ugyanakkor pedig a Mentésítő Bizottság a Nemzeti Bizottság javaslatainak figyelmen kívül hagyása, semmibevétele vezetett el addig, hogy 1946. november 2-án a két bizottság megpróbáljon kölcsönös engedmények árán egyezsége jutni a mentesítéseket illetően. A közös tárgyaláson a Mentésítő Bizottság ígéretet tett a Nemzeti Bizottság javaslatainak figyelembe vételére, ugyanakkor figyelmeztette arra, hogy az eddigieknél szigorúbban járjon el.

Az erőviszonyokat azonban jól tükrözi a Mentésítő Bizottság vezetőjének figyelmeztetése, amelyet a jegyzőkönyv a következőképpen rögzít: "Figyelmezteti a Nemzeti Bizottság tagjait, hogy az egymásközti összhang és egyetértés legyen meg, mert ha munkájuk ellen panasz lenne a Mentésítő Bizottságnak, vagy tudomására jutna, hogy nincs meg az összhang, úgy módjában áll a Belügyminisztériumon keresztül a Nemzeti Bizottságot kicserélni." /59/

Bács-Bodrog vármegye s a község iratanyagának hiányossága miatt, továbbá az Áttelepítési Kormánybizottság anyagának ismerete nélkül, nem tudjuk egészen pontosan rekonstruálni a kitelepítések időpontját s az áttelepítésre kötelezettek pontos számát Vaskúton sem.

A rendelkezésünkre álló iratanyagból a következők igazolhatók: 1946 november folyamán Vaskút községből körülbelül 500 német került áttelepítésre. S a további német kitelepítéseket december 10-e körül tervezték. /60/

A községi előljáróság és a Földigénylő Bizottság a leltárba vett ingóságokat 1947 januárjáig átadta az igénylőknek, akiket a telepítő bizottság az egyes házak átvételére, illetve betelepítésére kijelölt. A Földigénylő Bizottság átvette továbbá az áttelepítésre került németek állatállományát, és ideiglenesen kiadta gondozásra a telepéseknak. /61/

Az iratanyag hiányossága miatt, sajnos az 1947-ben történt kitelepítésekre vonatkozóan szinten egyáltalán nem állnak rendelkezésünkre adatok. Így igazán sem alátámasztani, sem cáfolni nem tudjuk Paul Flachnak Vaskútról szóló könyvében a kitelepítésekre vonatkozó adatait. /62/

A fentebb elmondottakon kívül, a Megyei Földbirtokrendező Tanács 1948. augusztus 10-én kelt kimutatása szerint, Vaskút községből 1947. augusztus 23-án is történt kitelepítés, s így a községből eddig 2210 személy települt át.

Az áttelepülés alól 191 személy magát önkényesen kivonta. /63/ Ugyanakkor a Földbirtokrendező Tanács 1948 februárjában kelt határozatai szerint, 141 főnek igatlanaiból, jelentős mértékben visszajuttatást eszközölt. /64/ A visszahagyások mértékénél a juttatásoknál követett eljárást alkalmazták.

Technikailag, talán Csátalján zajlott a legösszenangol-

tabban a kitelepítés. Az Áttelepítési Kormánybiztosság Összeíró és Mentésítő Bizottságának a községben végzett munkájáról csak annyit tudunk, hogy 1946. október 31-ig a névjegyzékek kifüggesztése és a mentesítések elbírálása megtörtént. A kitelepítés gyakorlati lebonyolításában résztvevő többi csoport október 29-től november végéig tartózkodott a községben./65/ A kitelepítésre 1946. november 27-én került sor, melynek során 1260 családot telepítettek ki a községből. /66/ A kitelepítő szervek a kitelepítések névjegyzékét itt sem - mint ahogyan a többi községekben sem, ahonnan kitelepítések történtek, az érvényben lévő rendelkezések ellenére - nem adták át a község elöljáróságának. /67/

A kitelepítéssel 480 ház ürezt meg a községben, de már a sváb kitelepítés előtt itt volt 340 család. /68/

Továbbra is sok panasz merült fel a Földigénylő Bizottság munkája ellen, mert a házakba való helyezések és a földhözjuttatások során kivételeztek a székelyekkel. Ők kapták a legjobb házakat és földeket. /69/ A Földigénylő Bizottság pedig továbbra is mereven elzárkózott a községi elöljárósággal vagy a Nemzeti Bizottsággal való együttműködéstől.

1947 tavaszán további megpróbáltatásokat jelentett a Hajósról és Császártöltésről Csátaljára összeköltöztetett 194 sváb elhelyezése és számukra munkalehetőség biztosítása./70/ Hasonló gondokkal küzdött Gara is, ahová Hartáról költöztettek át svábokat./71/ Elszállításukról, további sorukról nincs adatunk.

A telepítések, földosztások, vagyonjuttatások 1947 március végére Csátalja községben tulajdonképpen befejeződtek. /72/ A kitelepítés után fölszabadult földterület azonban nem került kiosztásra teljes egészében. Tartalékoltak a Csehszlovákiából áttelepítésre kerülő magyarok számára is, akik 1947. szeptember 6. és 15-e között érkeztek meg Csátaljára. Létszámuk: 70 fő. Elhelyezésükről, beilleszkedésükről azonban az iratokat hiába faggatjuk.

+ + +

Dolgozatunkban, anélkül, hogy a közvetlen párhuzamokra utaltunk volna, mégiscsak azokra a kölcsönhatásokra - változásokra és kényszerekre - szerettük volna föl hívni a figyelmet, ami a fölszabadulást követően, az ország egy sok tekintetben sajátos és specifikus jegyekkel rendelkező területén, a makro- és mikrostruktúra között végbement.

Tény, hogy az ország, a felszabadulás után szinte teljesen készületlenül állt a nemzetiségi ügyek megoldását illetően is.

Tény az is, hogy a kormány, és a pártok állásfoglalása, elsősorban a külpolitikai erőviszonyok alakulásának függvényében több esetben is változott.

Nem állítjuk, hogy a helyi társadalmakban ezek a változások - amelyek elsősorban törvények, s rendeletek révén váltak kitapinthatóvá - szinte azonnal nem éreztették hatásukat. De meggyőződésünk, hogy a lezajlott események mikéntjét, a helyi adottságok, a lehetőségek és kényszerek is nagymértékben befolyásolták, s valamiféle kettős kiszolgáltatottságot, tehetetlenséget figyelhetünk meg.

Az egész helyzet azt sugalta - most az más kérdés, hogy a propaganda, s a későbbiek során a törvények is lehetőséget adnak e tendencia erősítésére -, csak a német nemzetiségű lakosság minél nagyobb számú kitelepítésével érhető el, hogy legyen elég föld, ház stb.

Miközben a helyi társadalom egy része tehát mindenképpen saját érdekei érvényesítésére törekedett ugyanazon társadalom más tagjainak rovására - cselekedeteihez pedig a saját kényszeréből kreált ideológiát -, végtére is egy másfajta összefüggésben hasonló módon kiszolgáltatott volt.

A megalakuló népi szervek - Nemzeti Bizottságok, Termelő Bizottságok, Földigénylő Bizottságok - szerepe, elsősorban a tevékenységüket határozottan szabályozó, majd túlszabályozó, jogkörüket pedig csorbító rendelkezések megjelenése után egyre csökken. Nem azt állítjuk, hogy ezek a szervezetek a kizárólagos lehetőségét jelentették volna a társadalmi ellenőrzésnek, de mindenképpen kiegészítették, segítették volna azt.

1946-47 nyarán, az egyes közigazgatási szervek szinte teljes egészében kiszolgáltatottjaivá váltak ezeknek a mozgó kitelepítési oszlopoknak, s még arra sem volt módjuk, hogy az elkövetett törvénysértésekért jogorvoslást kapjanak. Arra pedig már esélyük sem maradt, hogy a helyi adottságok és sajátosságok figyelembe vételének szükségességéről meggyőzzék a kitelepítő szerveket.

J E G Y Z E T E K

1. Sajnos az erre vonatkozó megyei adataink hiányosak, s nem rendelkezünk összefoglaló adatokkal sem. Ahhoz, hogy megközelítően pontos képet alkothassunk a terület nemzetiségi megoszlásának változásáról, szükséges lenne az 1941-es és az 1949-50-es népszámlálás paramétereinek összehasonlítása. Erre azonban nincs módunk, mert a háború után közzétett népszámlálási adatok közül még az 1960-as népszámlálás is, a megyére vonatkozóan csak a népesség anyanyelvi és nyelvismereti adatait közli.

Külön nehézséget jelent ebben az esetben a megye határának megváltoztatása is, mert így a különböző időpontokban történt adatszolgáltatás nem azonos területre vonatkozik. A lakosság nemzetiségi és foglalkozási összetételének megváltozására tett megállapításunkat inkább az egyes falvaknak a felsőbb hatóságokhoz tett jelentéseivel, s a vármegye alispánjának adataival tudnánk bizonyítani.

Kimutatás Bács-Bodrog vm. lakosairól, nemzetiség szerint:

ÉV	ÖSSZESEN	MAGYAR	NÉMET	BUNYEVÁC	ZSIDÓ	EGYÉB
1939	109.468	72.832	28.080	8.132	108	316
1945	99.327	77.818	12.710	7.606	170	1.023

Kimutatás Bács-Bodrog vm. lakosairól, foglalkozási ágak megoszlása szerint:

ÉV	Összesen	Őstermelő	Ipar, kereskedelem	Közzolgáltatás	Közlekedés	Nyugdíj	Napszám	Egyéb
1939	109.468	86635	14129	2803	1425	1939	2100	440
1940	99.327	78696	12902	1609	1321	1827	1987	985

Az adatokat Barcsay Iván alispán 1946. január 21-én küldte a főispánnak. Bács-Bodrog vármegye alispánja 702/1946. Bács-Kiskun megyei Levéltár /a továbbiakban: BKmL/.

2. Az alispán 1945. február 22-én kelt jelentése szerint: Vaskúton 300 fő; Garán 800 fő; Csátalján 700 fő bukovinai székely telepedett le. A letelepedés előkészítésével és megszervezésével Tóttik Károly telepfelügyelőt bízta meg az alispán. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főispán 188/1945.
3. Kővágó László: A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés Bp.1985. Tilkovszky Loránt: A Szociáldemokrata Párt és a nemzetiségi kérdés Magyarországon 1919-1945. Bp.1986.
4. Bibó István: Válogatott tanulmányok 1971-1979. III. köt. 349. old. Bp. 1986.
5. 600/1945. M.E.sz. rendelet Magyar Közlöny, 1945. 10.sz.
6. Magyar Közlöny, 1945. 65. sz.
7. Nemzetközi szerződések 1918-1945. Szerk. Halmosy Dénes 662. old. Bp. 1983.
8. Magyar Közlöny, 1945. 211. sz.
9. Balogh Sándor : A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-1947. Bp. 1982. 96-98. old.
10. Kőhegyi M. - Tóth Á.: Adatok a csávolyi németek kitelepítésének történetéhez 11-12. /Kézirat/
11. Paul Flach: Waschkut München 1983. 296.
12. Az adatok eltérőek. Az iratanyag a 120 embert említi. BKmL. Bács-Bodrog vm. Főisp. 351/1945. Paul Flach adatközlői ugyanakkor 143 főt említenek. Paul Flach, 1983. 269.
A Garáról elvitt férfiak és nők közül, a vezetőjegyző 1947. augusztus 15-én íródott jelentés szerint, még akkor is mintegy 280 fő van hadifogságban, illetve munkatáborokban. BKmL. Gara község közigazgatási iratai 2156/1947.
13. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főisp. 351/1945.
14. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főisp. 351/1945.
15. Magyar Közlöny, 1945. 65. szám.
16. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 188/1945.
17. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főisp. 89/1945.
18. Ezt a nagyarányú telepítést az tette lehetővé, de legalábbis hozzájárulhatott, amire már a dolgozatban utaltunk, ne-

vezetesen, hogy Garáról 400 embert vittek el 1944 őszén s 1945 elején. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főisp. 351/1945.

19. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 188/1945.
20. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 188/1945.
21. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 188/1945.
22. BKmL. Csátalja község közig. iratai 177/1945.
23. BKmL. Csátalja község közig. iratai 167/1945.
24. BKmL. Csátalja a Földigénylő Bizottság megalakulásáról nincs pontos adatunk; 1945 április elején azonban már működik. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főisp. 351/1945.
Garán 1945. április 1-én alakult meg a FIB, elnöke Szegvár Gergely lett. BKmL. Bács-Bodrog vármegye bajai járás főjegyzője 190/1945.
Vaskúton már 1945. március 24-én megalakult a Fli. Ekkor 18 tagja volt. Április 24-én azonban újjáalakult 24 taggal. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Bajai járás főjegyzője 190/1945.
25. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főisp. 351/1945.
26. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főisp. 351/1945.
27. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Főisp. 351/1945.
28. Az 1941. évi népszámlálás, Budapest 1976. 2. Demográfiai adatok községek szerint 184-186.
29. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 1094/1945.
30. Ezek az adatok jelentősen eltérnek az 1945. március 6-án költ adatoktól, miszerint a község összlakossága 3779; ebből magyar: 1017; bunyevác: 1320; német: 1442; S jelenleg a községben él 654 székely is. BKmL. Csátalja község közig. iratai 155/1945.
Az 1945 júniusi adatszolgáltatás azért is ellentmondásos, mert a megadott nemzetiségi megoszlás adatai nem egyeznek meg az összlakosság számával.
31. E községek esetében, a gyónai családok az első magyarországi telepes csoport, mely a Tiszántúlt a föld hiány miatt odahagyva itt próbál letelepedni. Pontos adataink nincsenek a belső településeket illetően, de mindenképpen számottevő az arányuk a háború utáni népmozgásokban. A telepítésükkel kapcsolatos teendőket a Népgondozó Hiva-

tal intézte, letelepülésre, munkábaállításukra telepfelügyelőt nevezett ki. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 436/1945.

32. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  33. BKmL. Gara község közigazgatási iratai 748/1946.
  34. BKmL. Vaskút község közigazgatási iratai 1186/1946.
A községben tartózkodó menekültekről 1946. június 17-én is készült kimutatás. Az összeírás 370 személyt vesz föl, feltüntetve a születési helyet, születési évet, s hogy az illető személyt honnan és mikor utasították ki. BKmL. Vaskút község közigazgatási iratai 1703/1946.
  35. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  36. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  37. Magyar Közlöny 1945. 65. szám.
  38. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 583/1946.
  39. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 583/1946.
  40. A 12.330/1945. M.E.sz. rendelet végrehajtási utasítása Magyar Közlöny 1946. 12. sz.
  41. BKmL. Gara község közigazgatási iratai 748/1946.
  42. BKmL. Gara község közigazgatási iratai. Dobolási könyv 313/1945.
  43. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 40/1947.
  44. Magyar Közlöny, 1945. 26. sz.
  45. Új Magyar Központi Levéltár. Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság 474/1947. elnöki iratok
  46. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  47. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  48. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  49. BKmL. Gara község iratai. Dobolási könyv 206/1946.
  50. BKmL. Gara község iratai. Dobolási könyv 207/1946.
  51. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  52. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  53. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  54. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
  55. BKmL. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
- Az iratanyag hiányossága miatt nem tudjuk bizonyosan igazolni, hogy 1947 augusztusában Gara községben újabb kitelepítésekre sor került-e. Csak annyi bizonyos, hogy újbó-

- li összeírásukra a Németh József vezette kitelepítési bizottság által sor került, s a mentesítési kérelmek elbírálása is megtörtént. BKmL. Gara község közigazgatási iratai 2156/1947. BKmf. Gara község közigazgatási iratai 1004/1948.
56. BKmf. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
57. BKmf. Vaskút község közigazgatási iratai 1186/1946.
58. Az 1946. június 19-i ülésjegyzőkönyv szerint a Nemzeti Bizottság 107 személyt javasol mindenképp kitelepítésre. BKmf. Vaskút község iratai. Nemzeti Bizottság, 137/1946. Az 1946. július 22-23-án tartott ülésen a magyar-lú németek számát 140 főben állapítja meg a bizottság, s plusz még 84 személy mentesítését javasolja. BKmf. Vaskút község iratai. Nemzeti Bizottság 135/1946.
59. BKmf. Vaskút község iratai. Nemzeti Bizottság 168/1946.
60. Ez azonban csak valószínűsíthető a rendelkezésünkre álló iratanyagból, de nem igazolható. BKmf. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
61. BKmf. Bács-Bodrog vármegye Alisp. 40/1947.
62. Paul Flach, adatközlője Franz Marxer alapján három alkalommal végrehajtott kitelepítésről beszél, amely során összesen 2385 személyt telepítettek ki Vaskútról.
1. 1946. november 27-/28/, Schweinfurt és Obenburg körzetébe
  2. 1947. augusztus 19. Pirne és Auerbach körzetébe
  3. 1947. augusztus 22. Auerbach körzetébe
- Paul Flach, 1983. 316.
63. BKmf. Vaskút község közigazgatási iratai 1867/1948.
64. BKmL. Vaskút község közigazgatási iratai 942/1948.
65. Leltározó csoport. 1946. október 29 - nov. 19.
Leltár ellenőrző csoport 1946. nov. 1-nov. 18.
Vagonfrozó Csoport. 1946. nov. 12. - nov. 23.
Ingóösszeszedő csoport. 1946. nov. 12. - nov. 23.
Bűnügyi Nyomozó csoport. 1946. nov. 18. - nov. 29.
BKmL. Csátalja község közig. iratai 1243/1946.
66. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 1807/1946.
67. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 1807/1946.

68. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 1807/1946.
69. A községből történt kitelepítés folytán a földreform céljára felszabadult további földterületek:
497 kat.h. szántó
16 kat.h. rét
5,5 kat.h. legelő
5,5 kat.h. szőlő
2,3 hat.h. erdő
1947 márciusáig összesen 437 földigénylőt elégítettek ki, a következő megoszlásban: 186 székei; 75 gyomai; 36 nagybaracscai; 24 dávodi; 76 délvidéki; 40 helybeli család kapott földet. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 538/1947.
70. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 957/1947.
71. BKmL. Gara község iratai. Dobolási könyv, 192/1947.
72. BKmL. Csátalja község közigazgatási iratai 724/1947.